

УДК 336.01

*Е.С. ДРУГОВА, Ю. В. БЕРЕЖНА***СУТНІСТЬ І ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті розглянуто різні підходи до визначення сутності поняття "фінансові ресурси", уточнено дефініцію "фінансові ресурси підприємства", визначено критерії класифікації фінансових ресурсів. В ході дослідження сформульовано одну з основних проблем господарюючих суб'єктів недостатній обсяг фінансових ресурсів. Визначено основні макро- і мікроекономічні чинники процесу управління фінансовими ресурсами. Здійснено оцінку впливу окремих складових елементів зовнішньої і внутрішньої управлінської середовища на загальну ефективність господарювання підприємств.

Ключові слова. Фінансові ресурси, грошові засоби, грошовий потік, фінансовий менеджмент, джерела фінансових ресурсів.

*Е.С. ДРУГОВА, Ю. В. БЕРЕЖНАЯ***СУЩНОСТЬ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ ПРЕДПРИЯТИЙ**

В статье рассмотрены различные подходы к определению сущности понятия "финансовые ресурсы", уточнено дефиницию "финансовые ресурсы предприятия", определены критерии классификации финансовых ресурсов. В ходе исследования сформулированы одну из основных проблем хозяйствующих субъектов недостаточный объем финансовых ресурсов. Определены основные макро- и микроэкономические факторы процесса управления финансовыми ресурсами. Осуществлена оценка влияния отдельных составляющих элементов внешней и внутренней управленческой среды на общую эффективность хозяйствования предприятий.

Ключевые слова. Финансовые ресурсы, денежные средства, денежный поток, финансовый менеджмент, источники финансовых ресурсов.

*E.S. DRUGOVA, Yu. V. BEREZHNYAYA***ESSENCE AND ECONOMIC NATURE OF FINANCIAL RESOURCES OF ENTERPRISES**

The article deals with the crisis financial management as an important component of modern enterprise management. The approaches to determining the essence of the crisis management enterprise are systematized. The main reasons for the financial crisis in domestic enterprises are considered. The system of crisis management of the enterprise is analyzed. It is established that the success of management in crisis situations is determined by: degree of readiness of managers of organizations for potential crisis phenomena, availability of reserves; level of preventive measures; the effectiveness of using management methods in accordance with the stages of the anti-crisis program. The necessity of creation and continuous improvement of the anti-crisis program of the enterprise is substantiated. It is proposed to differentiate the formation of the anti-crisis program depending on the type of crisis management together with the objectives of the anti-crisis program. elucidates the qualitative signs and specific characteristics of financial resources which make it possible to identify them and determine their economic nature as an object of functional management. The qualitative signs are revealed and features of financial resources that enable them to identify and define the economic essence as a function of the functional management.

Keywords. Financial resources, money resources, cash flow, financial management, sources of financial resources.

Вступ. У сучасних умовах кризової ситуації в економіці України розвиток вітчизняного бізнесу набуває особливої динамічності, що пояснюється наявністю досить жорсткої конкуренції як з боку українських, так і з боку іноземних компаній, а також підвищенням вимог споживачів до товарів та послуг, що пропонуються на ринку. В свою чергу, успішна діяльність підприємств істотно залежить від наявності у них необхідної кількості фінансових ресурсів. Саме завдяки достатньому фінансовому забезпеченню господарської діяльності, правильному вибору способів та джерел мобілізації фінансових ресурсів та визначенню оптимальних напрямів їх використання забезпечується зростання доходів підприємств. Слід зазначити, що однією з найбільших проблем господарюючих суб'єктів є низька ефективність управління їх фінансовими ресурсами.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Теоретичні засади управління фінансовими ресурсами розроблено зарубіжними дослідниками П. Друкером, С. Маерсом, М. Міллером, Ф. Модільяні, М. Месконом та ін. Вагомий внесок у розвиток теорії та методології управління формуваним і використанням фінансових ресурсів зробили

вітчизняні науковці О. Гудзь, М. Дем'яненко, В. Зіновчук, В. Опарін.

Доцільність дослідження визначається також необхідністю пошуку нових напрямків удосконалення системи управління фінансовими ресурсами на вітчизняних підприємствах.

Мета статті. Розглянути різні підходи науковців щодо визначення економічної сутності «фінансові ресурси» та особливостей управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств.

Постановка задачі. Фінансові ресурси підприємства забезпечують безперервність виробничого процесу. При цьому важливе значення має оптимальне співвідношення між власними та позиковими коштами, яке не загрожує фінансовій стійкості підприємства. Для забезпечення економічного зростання як на макро-, так і на мікрорівні підприємство повинно виважено керувати фінансовими ресурсами, зокрема ефективно їх формувати та використовувати. Слід відмітити, що низка питань стосовно ефективного управління фінансовими ресурсами залишається нерозглянутою повною мірою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в науковій літературі існує багато

визначень фінансових ресурсів підприємства. Провідні науковці, які спрямовують свої дослідження головним чином на вивчення фінансів підприємства, розглядають фінансові ресурси як сукупність грошових коштів суб'єктів господарювання (фондів, доходів, накопичень), що перебувають у розпорядженні підприємств і мають цільове спрямування.

Опарін В.М. розглядає фінансові ресурси як фінансову категорію та вважає, що «це сума коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємства. Вони характеризують фінансовий потенціал, тобто можливість підприємства у проведенні витрат з метою отримання доходу. Фінансові ресурси поряд з трудовими і матеріальними є важливою складовою ресурсної забезпеченості підприємств» [1, с. 79].

А.М. Поддєрьогін та інші автори під фінансовими ресурсами розуміють «грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств, до яких належать грошові фонди й та частина грошових коштів, яка використовується в не фондів формі. Основними джерелами фінансових ресурсів є власні та залучені кошти підприємства» [2, с. 10].

Романенко О.Р. вважає, що «фінансові ресурси є матеріальним утіленням фінансових відносин на рівні господарських суб'єктів. Під ними слід розуміти акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, які надходять у господарський обіг і призначені для покриття його потреб» [3, с. 80].

Колчина Н. В., Поляк Г. Б., Павлова Л. П. та ін. поряд із фінансовими ресурсами виділяють таке поняття, як «капітал», тобто, частину фінансових ресурсів, що вкладена у виробництво та приносить дохід після завершення обороту. Іншими словами, вони розглядають капітал підприємства як перетворену форму фінансових ресурсів [4, с. 11].

У фінансовій енциклопедії дається визначення фінансових ресурсів як коштів, що перебувають у розпорядженні підприємств, до яких відносяться грошові фонди, частина грошових коштів, що використовується в не фондів формі, цінні папери, валютні цінності. Розмір, склад та структура фінансових ресурсів підприємства зумовлюється обсягом виробництва та його ефективністю. Від розміру фінансових ресурсів залежить зростання виробництва та соціально- економічний розвиток підприємства, оскільки їх ефективне використання визначає платоспроможність, ліквідність, фінансову стійкість підприємства [5].

Вихідними чинниками процесу управління фінансовими ресурсами є елементи макро- та мікросередовища, які спричинюють безперервний вплив на діяльність підприємств, пов'язану з формуванням і використанням ресурсів. Під фінансовими ресурсами слід розуміти грошові кошти, що є в розпорядженні підприємства. Процес їх формування починається ще до початку діяльності підприємства під час утворення статутного фонду. Потім ці кошти інвестуються для забезпечення виробничо-господарської

діяльності, розширення і розвитку виробництва (мікрорівень).

Фінансові ресурси – це сукупність фондів, які беруть участь у забезпеченні діяльності суб'єктів господарювання і здійснюють обіг у грошовій формі. Фінансові ресурси завжди знаходяться у власності тих чи інших суб'єктів і використовуються для вирішення поставлених задач. За іншим визначенням, фінансові ресурси – це грошові фонди фінансової системи, які створюються в результаті економічної та фінансової діяльності в процесі створення та розподілу валового національного продукту за певний період і використовуються для забезпечення безперервного функціонування та розвитку національної економіки (макрорівень) [1-3].

В основі системи управління фінансовими ресурсами підприємства лежать два складники: управління формуванням фінансових ресурсів та управління використанням фінансових ресурсів, або їхнім функціонуванням. В основу системи управління формуванням фінансових ресурсів покладена концепція їх структури. Процес планування структури фінансових ресурсів має два складники: оптимізація співвідношення частки боргового фінансування і власних коштів і вибір конкретних фінансових інструментів для залучення фінансових ресурсів. Система функціонування фінансових ресурсів пов'язана з прийняттям рішень щодо раціональної структури засобів підприємства – визначення напрямів фінансування.

Отже, можна визначити етапи процесу управління фінансовими ресурсами підприємств в сучасних умовах господарювання:

1. Виявлення та формулювання проблеми й завдання управління фінансовими ресурсами, які повинні бути виконані на базі попередньо набутого досвіду та наявної інформації.

2. Прийняття управлінського рішення щодо використання фінансових ресурсів і його реалізації.

3. Аналіз результатів прийнятого рішення з погляду можливих способів його модифікації чи зміни, а також їх врахування в процесі накопичення досвіду, який може бути використаний у майбутньому.

Основою формування ефективного менеджменту фінансових ресурсів є розуміння того, що вони виступають домінуючим елементом всієї ресурсної бази будь-якого суб'єкта господарювання. У класичному розумінні ефективність визначається співвідношенням результату з витратами або ресурсами, використаними для його досягнення. Однак у сучасному фінансовому менеджменті оцінку фінансових ресурсів, як правило, проводять за допомогою системи фінансових коефіцієнтів. Найбільшою мірою алгоритму оцінки ефективності відповідає показник рентабельності оборотного капіталу, що має три варіанти розрахунку:

- 1) рентабельність оборотних активів у виробничій діяльності;
- 2) загальна рентабельність оборотних активів;
- 3) економічна рентабельність оборотних

активів.

Решта фінансових коефіцієнтів відносяться до сфери аналізу фінансових ресурсів. Вони характеризують не ефективність, а структурні співвідношення між окремими елементами (групою елементів) фінансових ресурсів та джерелами їх формування.

Управління фінансовими ресурсами пов'язано з вибором альтернативних варіантів їх використання. За характером використання розрізняють цільові та універсальні фінансові ресурси. Цільові фінансові ресурси – це ресурси, що мають цільове призначення і використовуються на вказані цілі: це кошти амортизаційного, резервного фонду, бюджетних асигнувань тощо. Універсальні фінансові ресурси використовуються на різні цілі: фінансові вкладення, благо- дійні внески тощо.

У процесі формування фінансових ресурсів підприємств важливу роль відіграє визначення оптимальної структури їхніх джерел. Підвищення питомої ваги власних коштів позитивно впливає на фінансову діяльність підприємств. Висока питома вага залучених коштів ускладнює фінансову діяльність підприємства та потребує додаткових витрат на сплату відсотків за банківські кредити, дивідендів за акціями, дохід за облігаціями, зменшення ліквідності балансу підприємства, підвищення фінансових ризиків.

Залучені позикові фінансові ресурси підприємства найчастіше зустрічаються у формі:

1. банківських кредитів ;
2. кредиторська заборгованість;
3. бюджетні асигнування;
4. страхові відшкодування;
5. благодійні внески і т.ін.

Тому в кожному конкретному випадку необхідно детально аналізувати доцільність залучених додаткових фінансових ресурсів з урахуванням фінансових ризиків.

Ефективність залучення та використання фінансових ресурсів передбачає своєчасний контроль та моніторинг, що дає можливість, виявляти та коригувати виникаючі відхилення та оптимізувати витрати щодо залучення та використання. Побудова такої системи на підприємстві повинна охоплювати групи нормативних ознак та показників: достатності фінансових ресурсів для забезпечення операційної діяльності; оптимальним обсягом фінансових ресурсів; руху грошових потоків та результатів використання фінансових ресурсів.

Оцінити ефективність управління фінансовими ресурсами можна за допомогою таких методів:

1. Горизонтальний аналіз;
2. Вертикальний аналіз;
3. Аналіз із застосуванням коефіцієнтів.

Суть горизонтального аналізу полягає в порівнянні показників звітності попереднього і поточного року. При цьому здійснюється постатейне зіставлення звітів і визначається абсолютна і відносна зміна статей.

Вертикальний аналіз є аналізом внутрішньої

структури звітності. При проведенні такого аналізу ціла частина прирівнюється до 100 % і обчислюється питома вага кожної її складової. Цілими частинами приймаються підсумки Балансу (Актив, Пасив), обсяг реалізації Звіту про фінансові результати. За допомогою цього методу аналізу з'ясовують, яку частку у групі або підгрупі становить конкретна стаття, що дозволяє визначити вплив показника цієї статті на діяльність підприємства.

Аналіз із застосуванням коефіцієнтів включає в себе розрахунок таких груп показників:

1. Показники оцінки фінансової стійкості;
2. Показники оцінки ліквідності;
3. Показники оцінки ділової активності.

Важливою складовою управління фінансовими ресурсами є вибір дієвих інструментів усунення слабких місць в управлінні підприємством, які відповідають масштабам його кризового стану. Інструменти усунення слабких місць покликані забезпечити реалізацію термінових заходів з відновлення нормального розвитку підприємства за рахунок внутрішніх резервів, оскільки вони ґрунтуються на послідовному використанні певних видів управлінських рішень, що були обрані відповідно до специфіки господарської діяльності підприємства. При цьому необхідно забезпечити контроль за результатами розроблених заходів з відновлення нормального розвитку підприємства, враховуючи важливість їх реалізації для подальшої життєдіяльності підприємства. Основна частина з них контролюється в системі оперативного спостереження, організованого на підприємстві. Результати контролю періодично аналізуються з метою внесення необхідних коректив, спрямованих на підвищення ефективності вжитих заходів.

Основними шляхами покращення фінансового стану будь-якого підприємства є економія всіх видів ресурсів, що споживаються у виробництві: трудових та матеріальних. Зниження трудомісткості продукції, збільшення продуктивності праці. Найбільш важливі розробка та застосування прогресивних, високопродуктивних технологій, заміна та модернізація застарілого обладнання. Вносити деякі зміни в фінансову стратегію розвитку підприємства; виставляти на продаж частини основних фондів або здавання в оренду основних фондів, які не використовуються в робочому процесі; здійснювати інвентаризацію стану майна з метою виявлення активів, які необхідно списати; рефінансувати дебіторську заборгованість; проводити реструктуризації активів підприємства; раціональне співвідношення власних та позикових коштів; забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів; сформувати систему контролю за рухом і вчасною інкасацією дебіторської заборгованості. Удосконалення використання фінансових ресурсів на підприємстві можливо шляхом підвищення результативності розміщення та використання ресурсів на підприємстві. При цьому забезпечується розвиток

виробництва чи інших сфер діяльності на основі зростання прибутку й активів, при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності. В умовах ринкових відносин ефективно управління передбачає оптимізацію всіх видів ресурсів, що використовуються в господарській діяльності підприємства. Фінансові ресурси набувають головного значення, адже від того, наскільки ефективно вони формуються і використовуються, залежить соціальний та економічний добробут підприємства в цілому.

Висновки. В підсумку необхідно зазначити, що проаналізувавши запропоновані різними авторами підходи до трактування поняття “фінансові ресурси”, можна зробити висновок, що в економічній науці має місце суттєва розбіжність щодо визначення економічної природи і тлумачення цього терміна. Одночасно висловлювання одних вчених-економістів щодо тлумачення сутності фінансових ресурсів часто не суперечать точкам зору інших науковців, а лише доповнюють їх. Якість використання фінансових ресурсів може бути оцінена через ефективність використання, при цьому ефективність забезпечується впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів: економічних, правових, соціальних та інших. Незважаючи на велику кількість фінансових коефіцієнтів та різноманітних підходів щодо визначення ефективності використання фінансових ресурсів, необхідно застосовувати таку систему критеріїв та їх нормативних значень, яка б допомагала найбільш точно оцінити ефективність використання наявних фінансових ресурсів на підприємстві і яка була б зрозумілою, аргументованою та враховувала вид економічної діяльності суб’єкта господарювання. Застосування різноманітних традиційних і нових методичних інструментів (факторного мультиплікативного аналізу, бенчмаркінгу, експертних оцінок, SWOT-аналізу та ін.) дало змогу проаналізувати специфіку і сучасні тенденції формування фінансових ресурсів підприємств та ефективність їх використання.

Список літератури:

1. Опарін В. М. *Фінанси (Загальна теорія)* : навч. посібник / В. М. Опарін. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : КНЕУ, 2005. – 240 с.
2. *Фінанси підприємств : підручник* / А. М. Поддєрьогін [та ін.] ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 5-те вид., перероб. та допов. – Київ : КНЕУ, 2004. – 546 с.
3. Романенко О. Р. *Фінанси* : підручник / О. Р. Романенко. – Київ : ЦНЛ, 2006. – 312 с.
4. *Фінанси підприємств* : учебник для вузов / Н. В. Колчина [и др.]. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 447 с.
5. *Фінансова енциклопедія* / О. П. Орлюк [та ін.] ; за заг. ред. О. П. Орлюк. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.
6. Слав’юк Р. А. *Фінанси підприємств: навчальний посібник* / Р. А. Слав’юк. – Луцьк: Ред.- вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 460 с.
7. Нашкєрська Г. В. *Фінансовий облік: навч. посіб.* / Г. В. Нашкєрська. – Київ.: Кондор, 2005. – 503 с.
8. Бланк И. А. *Фінансовый менеджмент: учебный курс* / И. А. Бланк. – Київ.: Ника – Центр, 2001. – 528 с.
9. Крейнїна М. Н. *Фінансовый менеджмент: учебное пособие* / М. Н. Крейнїна. – Москва.: Дело и сервис, 1998. – 304 с.

References (transliterated):

1. Oparin V. M. *Finansy (Zagal'na teoriya)* : navch. posibnyk / V. M. Oparin. – 2-ge vyd., dop. i pererob. – Kiiv. : KNEU, 2005. – 240 p.
2. *Finansy pidpryemstv : pidruchnyk* / A. M. Poddjer'ogin [ta in.] ; ker. kol. avt. i nauk. red. prof. A. M. Poddjer'ogin. – 5-te vyd., pererob. ta dopov. – Kiiv. : KNEU, 2004. – 546 p.
3. Romanenko O. R. *Finansy : pidruchnyk* / O. R. Romanenko. – Kiiv. : CNL, 2006. – 312 p.
4. *Fynansy predpryatyj : учебник для вузов* / N. V. Kolchyna [y dr.]. – 2-e yzd., pererab. y dop. – Moskva. : JuNYTY-DANA, 2005. – 447 p.
5. *Finansova encyklopedija* / O. P. Orljuk [ta in.] ; za zag. red. O. P. Orljuk. – Kiiv. : Jurinkom Inter, 2008. – 472 p.
6. Slav'juk R. A. *Finansy pidpryemstv: navchal'nyj posibnyk* / R. A. Slav'juk. – Luc'k: Red.- vyd. vidd. “Vezha” Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2001. – 460 p.
7. Nashkers'ka G. V. *Finansovyj oblik: navch. posib.* / G. V. Nashkers'ka. – Kiiv.: Kondor, 2005. – 503 p.
8. Blank Y. A. *Fynansovyj menedzhment: учебный курс* / Y. A. Blank. – Kiiv.: Nyka – Centr, 2001. – 528 p.
9. Krejnyna M. N. *Fynansovyj menedzhment: учебное пособие* / M. N. Krejnyna. – Moskva.: Delo y servys, 1998. – 304 p.

Надійшла (received) 01.05.2018

Відомості про авторів /Сведения об авторах / About the Authors

Другова Олена Сергіївна (Другова Елена Сергеевна, Drugova Olena Sergii'vna) – кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри МЗЕД та фінансів; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2404-1910>; e-mail: drugova.elena.sergeevna@gmail.com

Бережна Юлія Валеріївна (Бережная Юлия Валериевна, Berezhna Julija Valerii'vna) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студент; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3713-3547>; e-mail: berezhnaia95@ukr.net